

דף כז

'היתה פרוצה ביותר מהו... כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר אין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילתה מאי, כיון דידע בה נטורי מנטר לה או דלמא כיון דפרוצה ביותר לא. תיקו' — משמע להדיא שהספק הוא לענין חשש ממזרות, האם חוששים לבנים שמא נולדו מאדם זר אם לאו. ולפי זה לכאורה אין חילוק בין ישראל לכהן, לעולם יש לחוש לכשרות הולד שמא הוא ממזר. ואולם הבית-שמואל (ד סקכ"ו) כתב על פי מהרי"ו ועוד, שאין הבת אסורה אלא לכהן. ובאור שיטה זו, שמעיקר הדין אף בפרוצה ביותר אין חוששים לממזרות, כי רוב בעילות אחר הבעל אף בזו, ורק לכהונה החמירו לחוש משום ממזרות [אבל לא משום חללות, כי ישראל שאשתו זינתה תחתיו ואחר כך ילדה ממנו בת, אותה בת כשרה לכהונה (כדברי הבית-שמואל סקכ"ה, דלא כמהרש"ל), כיון שלא נולדה מאיסור כהונה]. (עפ"י נודע ביהודה תנינא אה"ע ב בבאור דברי מהרי"ו וב"ש. וב'הערות למסכת סוטה' כתב לסייע לסברא זו ממשנת קדושין (עו). לענין בדיקת ד' אמהות, שלענין כהונה חוששים לממזרות יותר מבישראל). והבית-מאיר ועוד אחרונים דחו שיטה זו מכל וכל.

י'תסברא, נושא לכתחלה?! — אלא אם נשא, תני נמי בת דומה' — מכך שצריך לשנות 'בת דומה' אעפ"י שמדובר בכרייתא שכבר נשא, משמע שדומה עצמה אף בדיעבד יוציא לרבי יוחנן. [ולשמואל נושא אף לכתחילה, כפשוטו הלשון 'נושא אדם דומה']. אך נראה לפרש"י שאין זה מצד הדין אלא שכן ראוי לעשות. ואפשר שזו גם כוונת התוס' במה שכתבו שלרבי יוחנן אם נשא לא יוציא — כלומר מדינא, אבל משום ריחוק ראוי להוציא. (עפ"י חזו"א ז,ה. ע"ש).

'כיון דידע בה נטורי מנטר לה' — אף על פי שידע שהיא מזנה ואסור לו לקיימה, והוא אינו חושש לאיסור זה, בכל זאת משמרה כדי שלא תתעבר ויהא זרעו פסול. (מפרשים)

ז'לכשיצא בעלה מבית האסורין ישקנה' — אבל בחרש ושוטה לא אמר לכשיתפקח וישתפה ישקנה, כי כיון שבשעת הקינוי לא היתה ראוייה לשתות, כמו שאמרו להלן שאשת חרש אינה שותה, [ונראה פשוט שה"ה לשוטה, שכשם שהשוטה אינה שותה, כי לא שייך אצלה חיוב וקבלת שבועה, הכי נמי כשהבעל שוטה, שהוקשו זל"ז], שוב אינה שותה כלל על ידי קינוי זה, וכמו שאמרו בירושלמי לענין האסורות על בעליהן בשעת הקינוי, שכבר נדחו משתיה. ואעפ"י שהקינוי היה של בית דין ולא קינוי של שוטה, מ"מ באותה שעה אינה בת שתיה כלל. ואולם בתוספתא (ה,ג), משמע שאף באלו אמר רבי יוסי. וצריך לומר שחולק וסובר שאין הדבר תלוי בשעת הקינוי. ועדיין י"ל שאם בשעת הסתירה לא היה ראוי להשקותה שוב אינה שותה. (ע' קרן אורה (כו). שנקט שהעיקר תלוי בשעת הסתירה). ולכך נקט כאן רק חבוש שיצא, דמלתא דפסיקתא נקט, בין אם יצא קודם הסתירה בין לאחר מכן ישקנה. (וע' בכ"ז בקרן אורה).

(ע"ב) 'כשם שאילמת לא היתה שותה דכתיב ואמרה האשה אמן אמן...' — כתבו בתוספות, אפילו מאן דאמר לא בעינן קרא כדכתיב, מודה שאילמת אינה שותה משום שאינה יכולה לקבל שבועה. ומהאחרונים דנו שמא מועילה קבלת שבועה בכתיבה ואין צריך אמירה דוקא. ושמא אף לאחר שאמר הכתוב ואמרה האשה, מועילה כתיבה כאמירה. ואף אם אילמת אינה שותה משום שאינה ראוייה לאמירה, וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, באשה שאינה אילמת אפשר שתועיל כתיבה. (ע' תומים צו סק"ה; שבות יעקב ח"א קנו; שו"ת רעק"א ח"א כט"לב).

פרק חמישי

'מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי, שהיית אומר: עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי, שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא' — מכאן הוכחה ברורה למה שכתב הרמב"ם (הל' ממרים ב,א) שבית דין הגדול שדנו דין על פי דרשה שדרשו במידות שהתורה נדרשת בהן, ועמד בית דין אחר אחריהם שנראה לו טעם אחר לסתור אותו הדין — הרי זה סותר ודן כפי הנראה בעיניו. וההלכה שאין בין דין מבטל דברי ב"ד חברו, אינה אלא בגזרות ותקנות, לא במידות שדרשו מן התורה. אף כאן, הגם שהלכה זו התקבלה על הכל בדורו של ריב"ז, שדרשוהו מ'קל וחומר', כמבואר בגמרא, עלול היה לבוא בית דין אחר ולסתרה. (מהר"ץ חיות).

ואין לדחות ולחלק בין קל וחומר לשאר מידות, לפי שאדם דן ק"ו מעצמו, לכך אפשר לב"ד אחר לסתור (וכן כתב בספר מנחה חריבה להלן כט) — כי נראה שגם הרמב"ם לא דיבר אלא בדבר התלוי בסברה ובשיקול הדעת ולא בסתירת הקבלה. כגון: 'מכדי שקולין הן' או בפרטי הדברים הנלמדים וכו'.

'אמר ר' יהושע: מי יגלה... והלא ר' עקיבא תלמידך... אמר רבי יהושע: מי יגלה... והלא יהושע (בן הורקנוס) תלמיד תלמידך...' — אע"פ שגם רבי עקיבא לא היה תלמיד ממש של רבן יוחנן בן זכאי, אלא תלמיד לרבי אליעזר בן הורקנוס תלמיד ריב"ז — לרוב מעלתו של רבי עקיבא, אמר עליו 'תלמידך' (פרוש המשנה לרמב"ם).

או אפשר, כיון שרבי עקיבא היה תלמידו של רבי יהושע עצמו (כדאיתא בכמה מקומות), לכן לא רצה לומר עליו 'תלמיד תלמידך', להחזיק גדולה לעצמו כנגד ריב"ז רבו. מה שאין כן כשדיבר על רבי יהושע בן הורקנוס שלא היה תלמידו, קרא עליו 'תלמיד תלמידך' (הרד"ל).

'אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים' — הרמב"ם (שמיטה ויובל יג,ב; ספר המצוות ל"ת רכח) פירש כפשט המשנה (כס"מ. וע' חו"ב להלן ל:). דלא כרש"י, שח"ץ מאלף אמה מגרש עושים אלפים אמה שדות וכרמים. (ע"ע בבאור שיטתו בספר אמת ליעקב כאן וב'הערות למסכת סוטה' להלן ל:).

'כקורין את שמע ולא כקורין את ההלל' — כמו קריאת שמע הנקראת כאחד על ידי הציבור, הואיל ושגורה וידועה לכל, כך כאן שרתה רוח הקדש עליהם וכיוונו כולם לאותן תיבות עצמן. (עפ"י רש"י ל: וע"ע להלן).

'לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה, שנאמר: הן יקטלני לו איחל, ועדיין הדבר שקול, לו אני מצפה או איני מצפה, תלמוד לומר...' — יעויין בפרוש רש"י והרמב"ם. ויש מי שפרש שהדבר שקול אם לפרש 'לו איחל' בניהותא, או בתמיהה — 'הן יקטלני לו איחל?!' [ופירוש קושית הגמרא להלן שהכתיב יכריע, שכיון שכתוב 'לא' באל"ף, ודאי הכוונה 'איני' וצריך לפרשו בתמיהה. ותרצו, שגם 'לא' באל"ף מתפרש לפעמים כ'לו' בוא"ו]. (הרד"ל).

ויש מפרשים 'הדבר שקול' אם מיראה או מאהבה; לו איחל משמעותו קבלת המיתה מאהבה. ולא איחל מתפרש שאינו מייחל למצוא דרכים לברוח ממה שנגזר עליו אלא מקבל עליו את הדין ומסכים לחפץ ה', והיינו עבודה מיראה. (עפ"י שפת אמת — אמור תרנ"א, וע' במהרש"א דרך קרובה. וע"ע חדושים ובאורים).